

ПРВИ БРОВОВИ ПОД ЦРНОГОРСКОМ ЗАСТАВОМ 1717 ИЛИ 1806 ГОДИНЕ?

Познато је да Црна Гора до 1878 год. није имала ни мора ни икаквих других пловних путева. Па ипак, на основу једног документа из 1717 и другог из 1806 године можемо закључити да су и раније постојали реквизиити који су омогућавали за извјесно вријеме, истина кратко, развијање црногорског крсташ-барјака на бродовима.

Докуменат из 1717 године садржи предлоге и захтјеве владике Данила поднесене млетачким властима у вези са наоружањем Црногораца и организовањем што ефикасније борбе против Турака. Предлажући заузимање Скадарског Језера, владика Данило тражи од Млетачке Републике: „Двије мале галије у облику каића, нарочито брзе и окретне, са по шеснаест весала. Педесет људи из редова плаћене милиције, способних за навигацију и вјештих у веслању, за посаду на поменутиим лађама. Једну велику галију попут оних које плове по Јадранском Мору. Ради допуњавања посаде ове и других двију малих горенаведених галија, напомиње да би се могао лако користити људима из десет чета¹⁾, с обавезом да ће из ових чета узети потребан број а да не оштети било којег старјешину. Истиче да му је неопходно осам топова са каменним ђуладима и шест великих пушака са ногарима за наоружање веће галије. Додаје да је исто тако потребно осам топова са каменним ђуладима за наоружање двију мањих галија. Уколико би ово било прихваћено, захтијева да 15 дана прије св. Ђорђа ове галије буду довезене у Боку Которску и то растављене, у дјеловима, са уобичајеним ознакама, како би се могле саставити тамо гдје буду биле потребне. Жели да свака од ових лађа има своју одају за смјештај муниције. Захтијева да ове галије буду довезене у Будву, одакле ће их пренијети његови људи, како не би била оптерећена млетачка благајна. Његови људи ће пренијети ове растављене галије на одређено мјесто, али тамо ће морали доћи мајстори с потребним алатом да их саставе и да им даду облик.“²⁾

Из овог прилога владике Данила може се констатовати колико су били далекосежни његови планови у борби против Турака и на како је смјеле подухвате био спреман. За заузимање Скадарског Језера он од Републике само тражи три брода, за чију навигациону и борбену посаду намјерава да узме Бо-

¹⁾ У документу се прије предлога у вези са заузимањем Скадарског Језера предлаже организовање 10 чета које би биле састављене искључиво од Црногораца и Паштровића.

²⁾ Il Montenegro dà relazioni dei provveditori Veneti, Roma 1896, број док. 167.

кеље, „људе из редова плаћене милиције, способне за навигацију“ и своје Црногорце — „људе из десет чета“.

Владика Данило у предлогу не каже да ће Скадарско Језеро заузети за рачун Млетачке Републике, што би, да је имао ту намјеру свакако нагласио, како би је лакше навео на одлуку да његов предлог прихвати. Опраничивши се у захтјевима само на бродове и нешто оружја, нарочито истиче да ће он са домаћим људима извести овако крупан подухват, од кога би Млетачка Република имала великих користи у даљој борби против Турака и у обезбјеђењу њених граница према Турцима.

Нема докумената који би нам говорили о прихватању овог предлога владике Данила од стране Млетака, али ако је он био прихваћен и владика почео остваривати своју смјелу замисао, он је сигурно на крми млетачких бродова истакао црногорску заставу.

Истина, докуменат из 1717 године упућује на претпоставку, иако мало вјероватну, да се у то вријеме по Скадарском Језеру лепршала црногорска застава, јер нам је тешко вјеровати да би био избрисан сваки траг о неком стварном покушају Црногораца да 1717 године наоружаним бродовима оперишу против Турака, па макар тај покушај остао и без најмањих резултата.

Докуменат из 1806 године потпуно нас увјерава у чињеницу да се од августа до децембра ове године на два брода својине владике Петра I лепршала црногорска застава. Овај докуменат, који је на италијанском језику, заслужује да га у цјелости донесемо у преводу:

„У манастиру Савини, 5 децембра 1806 године.

Стављам на знање сваком суду коме би била поднесена ова исправа да сам продао, као што овдје изјављујем, нижереченом капетану Васу Турасовићу два брода, и то полаку „San Pietro“ и бригантин „San Nicolo“ за износ између нас утаначен од 20.000 форината, од којих 15.000 за полаку а 5.000 за бригантин, које бродове ми је био поклонио августа мјесеца ове године господин вицеадмирал руски, витез Димитриј Николајевић Сењавин. Пошто сам ја данас примио новац и предао капетану Васу бродове, он и његови наслједници могу се њима служити без икаквог другог мог потраживања у будућности.

Ради јаче потврде горњег потписујем се својом руком у присуству двојице свједока.

(М. П.)

Митрополит црногорски, приморски и скендериски и руског царског ордена Александра Невског

кавалир

Петар Петровић

Саво Пламенац, свједок

Јакоб Стефановић, свједок

7 октобра 1807 године у Котору.

Преведено са ћирилског оригинала и овјерено од краљевског тумача

Димитрије Вујошевић, с. р.³⁾

Тумач Вујошевић је 3 априла 1808 године по други пут превео овај докуменат. Превод је садржајно истовјетан са првим, са незнатним стилским и језичким разликама. Овај други превод, писан и потписан Вујошевићевом руком, овјерен је печатом Француске владине делегације у Котору и потписом секретара Делегације Вицка Валерија.⁴⁾

И први и други превод овог документа обављен је за вријеме француске окупације; оба превода су у одговарајућим размацима поднесена Француској владиној делегацији у Котору, међу чијим сам их преосталим списима, који се чувају у Државном архиву у Котору, и пронашао. Ови овјерени преводи су сигурно били прилози уз друге списе који су сачињавали један а вјероватно и два предмета. У недостатку тих осталих списа не можемо знати који је правни или административни мотив проузроквао да ти бродови буду предмет неког поступка у канцеларији Француске владине делегације. Једино се може рачунати да се није радило о обичној регистрацији, јер је то било у надлежности једног другог уреда.

Августа мјесеца, вјероватно последице наређења руског цара Александра да се настави рат против Француза, Петар I добија поменута два брода на поклон од Сењавина, врховног команданта копнених и поморских руских снага на Јадранском и Средоземном Мору, који је у ово вријеме све своје расположиве снаге био усмјерио против Француза у Далмацији. Цијенећи врло ефикасно дјеловање Црногораца и Бокеља у борбама против Француза на дубровачкој територији, зачетих још у мају 1806 године, и увјеривши се у нарочиту борбену способност бокељских помораца који су својим бродовима, поред руске флоте, помагали операције удружених црногорско-руских копнених снага, Сењавин не чини овај свој поклон само као знак пажње и признања човјеку који је био најзаслужнији за велико учешће и Црногораца и Бокеља у борбама против Француза, већ вјероватно и ради тога да Петар I поклоњене бродове снабдије домаћом посадом. Посаду за ове своје бродове Петар I је могао наћи и из редова самих Црногораца, од којих су се многи одавали поморству и пловили на бродовима Бокеља, о чему имамо много података у документима који се чувају у Државном архиву у Котору. Навешћемо само неколико. У једном купопродај-

³⁾ Државни архив у Котору (ДАК), управно-политички списи (УП), књига 242; док. 2.

⁴⁾ Исто, 15.

ном уговору од 29 јануара 1596 године помиње се неки Божо пок. Јована из Црне Горе као заповједник брода типа грип (Nadal quondam Zuanne de Montenegro patron degrippe).⁵⁾ Дана 16 новембра 1601 године Никола Радоњић из Утања издаје у присуству судије Фрања Драго, аудитора Маријана Болице и свједока Трипуна Вракијена и Алегрета Алегретија, пуномоће Михаилу Дамјановом, поморцу из Црне Горе (Michaelis de Damian de Montenegro, nauta).⁶⁾ Дана 2 марта 1713 године млетачки капетан Стефано Мартини извјештава которског ванредног провидура Контаринија да је према добијеном наређењу наоружао два брода ради хватања једног брода типа гаета на коме се као посада налазе „они из Његуша“ (Una gaetta armata da quelli di Gnegusi), али да и поред упорног трагања није било никаквог успјеха.⁷⁾

Послије ових података сасвим је основана претпоставка да је Петар I своје бродове могао снабдјети посадом Црногораца, и вјерујем да је то урадио. Но без обзира на то да ли су посаду на бродовима сачињавали Црногорци или Бокељи, Петар I је свакако истакао над њиховом крмом црногорску заставу.

Немамо докумената који би нам говорили о томе да су ови бродови учествовали у операцијама против Француза, али имамо јаког разлога да то претпоставимо кад знамо до које мјере су се Црногорци тада ангажовали да протјерају Французе из Дубровника.

Петар I је остао кратко вријеме у посједу ових бродова, свега четири мјесеца, и продао их је онда када су изгледи за њихово даље коришћење у борбама против Француза још увијек постојали. Чудно нам изгледа то што је он отуђио поклон добијен од Сењавина још док је овај био у Боки и док је заједно с њим доносио планове о ратовању против Француза. Не вјерујемо да је Петар I затајио пред Сењавином обављену продају, већ прије претпостављамо да га је о њој обавијестио, претставивши му је као нужност ради набавке сигурно потребнијих борбених средстава.⁸⁾ И заиста, кад се упореди тадашња снага француске флоте на Јадрану са руском, која је поред неколико фрегата, корвета и брикова бројила и десет бојних бродова, и која је била осјетно појачана бокељским бродовима, може се тврдити да бродови Петра I нијесу били неопходни; уосталом, да Сењавин није располагао довољним бројем бродова не би се лако одлучио на поклон и

⁵⁾ ДАК, судско-нотарски списи (СН), књига 68, стр. 542.

⁶⁾ ДАК, СН, књига 72, стр. 333.

⁷⁾ ДАК, УП, књига 30, стр. 555.

⁸⁾ Новчане помоћи од Руса Петар I тада није могао добити, јер су тада и сами Руси у Боки били у таквој финансиској ситуацији да су морали тражити зајам и код бокељских општина и код појединих Бокеља. Види ДАК, УП 236.

поред тога што је, кад је поклањао ове бродове, рачунао да ће они бити и даље употребљавани у борбама против Француза. Сигурно, поклоњени бродови нијесу сачињавали основни фонд руске флоте на Јадранском и Средоземном Мору, већ су то вјероватно били у рату стечени бродови, можда они који су под заставом Наполеонове краљевине Италије служили у трговачке сврхе и, као наоружани, прихватили борбу, па затим у борби били заробљавани.

Типови ових бродова „полака“ и „бригантин“, а нарочито полака, више су служили у трговачке него у ратне сврхе, али су и један и други били врло подесни за наоружање и ратне операције. Полака је могла бити наоружана са више топова, а њен број навигационе и борбене посаде могао је да се приближи броју посаде ратног брода фрегате. Бригантин је мањи брод, врло брз и подесан за гусарске акције.

Продајом ови бродови нијесу били изгубљени за случај потребе њиховог коришћења против Француза. Ово закључујемо из чињенице да је њихов купац био Херцеговљанин Васо Ђурасовић, који је поред грофа Ђура Војновића, мајора у руској служби, био један од најјачих заговарача руских и црногорских интереса. Он је послѣ наређења руског цара да се Бока преда Аустрији, како би је ова предала Французима и тако испунила своје обавезе према одредбама Пожунског мира, које је наређење стигло за вријеме црногорско-руске опсаде Дубровника послѣ велике побједе над Французима код Бרגата (17 јуна 1806 године) писао Петру I да не би требало пусти-ти Аустријанце да окупирају Боку, већ да се упути једна делегација у Петроград која би изнијела разлоге због којих се Бока више не може никоме уступити. Ђурасовић предлаже да се у случају потребе затражи помоћ од Енглеза и мисли да је ови не би одбили.⁹⁾ Дакле, човјек који се на овај начин залаже за црногорско-руске интересе, без сваке сумње би и своје бродове ставио у службу тих интереса. Васо Ђурасовић је врло истакнута личност у политичком животу Херцеговог; он ће касније, за вријеме француске окупације Боке Которске, мада се тој окупацији и супротстављао, извјесно вријеме бити и претсједник Херцеговске општине. И за вријеме Привремене црногорско-приморске владе (1813—1814) његова политичка дјелатност је врло активна.

На званичној изјави Петра I да је продао бродове и да му је уговорена свота исплаћена потписују се као свједоци Саво Пламенац и Јакоб Стефановић, који су као врло присни сарадници Петра I у ово вријеме боравили у Херцеговом. Активност ове двојице сарадника Петра I биће нарочито жива за

⁹⁾ Душан Вуксан, Петар I Петровић Његош и његово доба, Цетиње 1951, стр. 154.

вријеме Привремене црногорско-приморске владе. О првом, који је био сердар и емисар Петра I у најделикатнијим политичким мисијама, те као такав врло позната личност, нема потребе на овом мјесту дуже говорити. Други је мање познат, али ипак спада у ред ближих сарадника Петра I. Био је неко вријеме његов секретар. За вријеме Привремене Црногорско-приморске владе био је командант Будве.

С обзиром да се на исправи о познатом нам купопродајном послу налазе као продавац, купац и свједоци врло истакнути политички сарадници, којима је у вријеме обављања купопродаје на првом мјесту био политички интерес, можемо претпоставити да је и ова купопродаја у компликованој политичкој рачуници била фиктивна, искључиво политичка ствар.

Пошто су продавац и купац бродова били на истој политичкој линији коју је обиљежио Стефан Санковски, руски државни савјетник и опуномоћени комесар за Боку Которску, који је као такав био на челу цивилне управе у њој, и коме је био потчињен командант поморских и сухоземних руских снага у Боки, својим обећањима „да ће Бока бити сједињена са Црном Гором у једну републику, а управљат ће се сенатом кому ће владица бити претсједник...“¹⁰), може се претпоставити да су бродови које је адмирал Сењавин поклонио Петру I, и послјиде било формалне или стварне промјене власништва, пловили под црногорском заставом све до француске окупације Боке Которске.

Уколико нашу претпоставку о првим бродовима под црногорском заставом, грађену на основу докумената из 1717 године, одбацимо до евентуалног проналажења јаче аргументације, сматрамо да другу у вези са документом из 1806 треба прихватити.

Сл. Мијушковић

ЈЕДНА ОДЛУКА КОТОРСКОГ ТАЈНОГ ВИЈЕЋА О ГРБЉУ ИЗ 1512 ГОДИНЕ

По завршетку млетачко-турског рата, који је почео 1499 и послјиде дугих преговора о миру завршио се 20 маја 1503 године, Турци, који су још 1497 били запосјели Грбаљ, тада територију Которске општине, постадоше и формално његови господари. Приликом утврђивања нових граница Венеција је оптимистички гледала на судбину Грбља и свом посланику Закарији Фрескију, који је као њен претставник требало да расправља

¹⁰) Павао Буторац, Рад ЈАЗУ, год. 1938, књига 265, стр. 209.